

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

ПОНОМАРЬОВА Яна Олександрівна - кандидат юридичних наук,
Сумська філія Харківський національний університет внутрішніх справ, кафедра
юридичних дисциплін (доцент)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3749-9258>

e-mail : yanaponomareva@ukr.net

НОВИК Марія Юріївна - Сумська філія Харківський національний
університет внутрішніх справ, кафедра юридичних дисциплін (викладач)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6575-3118>

e-mail : masha.kotsar96@gmail.com

УДК 347.73

DOI 10.32782/LAW.UA.2023.3.28

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, сформовано авторське визначення поняття «фінансове право». Відмічено, що система фінансового права представляє собою внутрішню організацію фінансового права, що передбачає об'єднання і розміщення фінансово-правових норм в певному взаємозв'язку і послідовності. Виокремлено ключові елементи системи фінансового права та надано їх змістовну характеристику.

Ключові слова: право, фінансове право, фінансовий інститут, фінансово-правова норма.

Постановка проблеми

Подальше становлення України як розвинутої, самостійної та незалежної держави є фактично неможливим без побудови ефективної фінансової системи, яка зможе забезпечити функціонування всіх сфер суспільного життя. Водночас функціонування самої фінансової сфери напряду залежить від того, наскільки якісно буде побудована система фінансового права. Ключове призначення даної галузі права полягає у тому, щоб забезпечити стабільність фінансового сектору держави, захист прав суб'єктів фінансових правовідносин, протидію та боротьбу з фінансовою злочинністю тощо. Крім того, фінансове право відіграє важливу роль у забезпеченні збалансованого бюджету країни та раціональ-

ного використання державних фінансових ресурсів. Вказана галузь права є важливим елементом економічної політики держави, оскільки може впливати на розвиток ринку капіталів, підтримувати конкуренцію в фінансовому секторі, стимулювати інвестиції та сприяти розвитку малого та середнього бізнесу.

Стан дослідження проблеми

Міцний теоретичний фундамент досліджуваної галузі права у своїх дослідженнях закладали такі провідні вітчизняні дослідники, як О. М. Бандурка, О. П. Гетманець, Ю. М. Жорнокуй, К. А. Гурковська, О. В. Кашкарьова, Т. В. Колесник, О. Б. Мороз, Ю. С. Назар, Л. М. Сукмановська та багато інших. Водночас необхідно бути свідомими того, що в умовах викликів сучасності, кризового стану фінансової системи України питання характеристики системи фінансового права та її ключових елементів не втрачає своєї актуальності та потребує новітніх ідей на рівні вітчизняної правової доктрини.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб, глибоко аналізуючи праці провідних учених у галузі, норми чинного законодавства, наводячи власні судження з приводу тих чи

інших аспектів функціонування фінансових правовідносин, надати характеристику системі фінансового права. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: здійснити аналіз наукових поглядів вчених стосовно тлумачення поняття «фінансове право»; розкрити зміст терміну система фінансового права; виокремити ключові елементи відповідної системи та надати їм характеристику.

Наукова новизна статті полягає у тому, що в ній змальована авторська концепція бачення системи фінансового права та окремих її аспектів.

Виклад основного матеріалу

Сьогодні галузь фінансового права активно розвивається, що постійно змінює підхід до характеристики предмета даної галузі права. Так, Ю. О. Костенко пише, що «предметом фінансового права є суспільні відносини, що виникають у процесі фінансової діяльності – відносини з приводу формування, розподілу і використання централізованих і децентралізованих фондів коштів, необхідних для виконання функцій держав» [1, с.43].

При цьому вважаємо доречним зазначити в контексті аналізу даної позиції, що до предмету фінансового права, на наше глибоке переконання, можуть бути віднесені також суспільні відносини з формування за допомогою системи правових засобів фінансової грамотності громадян як елементу правової культури, фінансової інклюзії та фінансового добробуту країни. Фінансова грамотність у свою чергу охоплює і специфічні фінансові знання, невід'ємним компонентом яких виступають знання у сфері фінансової діяльності держави і місця кожного окремого громадянина в механізмах контролю і спрямування такої діяльності. Також фінансова грамотність в контексті її аналізу крізь призму фінансового права охоплює і фінансову поведінку, тобто конкретні свідомі активні дії в тих або інших повсякденних ситуаціях, пов'язаних із фінансами, а також комплекс контрольно-наглядових, аналітичних, просвітницьких, наукових

заходів, що можуть бути здійснені державними інституціями (правоохоронними, освітніми, науковими тощо) та/або представниками громадськості з метою виявлення недоліків у фінансовій системі країни та сприяння їх усуненню. Ставлення до фінансових питань як елемент фінансової грамотності передбачає усвідомлення особою місця того чи іншого фінансового питання в її житті, службовій кар'єрі, нівелювання або, навпаки, піднесення значення даного питання, у тому числі в контексті усвідомлення того, яка роль відводиться даному питанню на рівні держави.

К. А. Гурковська, О. Б. Мороз, Ю. С. Назар та Л. М. Сукмановська зазначають, що «фінансове право обґрунтовано визнається самостійною галуззю єдиної правової системи держави, але самостійність фінансового права не означає його абсолютної відособленості. Фінансове право тісно пов'язане з усіма галузями правової системи України. Особливості, своєрідність та зміст фінансового права найповніше розкриваються в разі зіставлення і відмежування його від інших галузей права» [2, с.57].

Дійсно, продовжуючи наведену позицію дослідників, варто наголосити на тісному зв'язку фінансового права з конституційним, адміністративним, кримінальним, цивільним та міжнародним правом. Так, конституційно-правові норми закладають фундамент для всіх без виключення галузей права, визначаючи основний вектор їх розвитку в контексті забезпечення якнайширшого кола інтересів суспільства і держави, у тому числі формуючи основу для подальшої розбудови системи фінансового права. Адміністративне право втілює в собі відповідальність за фінансові правопорушення, порядок притягнення винних осіб до відповідальності, а також визначає форми та методи управління процесом формування, розподілу, та використання фондів грошових коштів.

Ю. М. Дмитренко вказує, що «фінансове право – це галузь права, яка розглядає фінансову діяльність держави як об'єктивну необхідність, яка є процесом збирання, розподілу, перерозподілу та використан-

ня централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів, що забезпечують практичне виконання всіх державних завдань. При цьому, вчені зауважують, що фінанси виступають як система економічних відносин, що виражають утворення та використання фондів грошових коштів в інтересах забезпечення розширеного відтворення та задоволення інших суспільних потреб» [3, с. 188-195].

О. М. Бандурка та О. П. Гетманець цілком слушно відзначають, що особливості фінансового права у повному обсязі визначаються його порівнянням з іншими галузями права, тобто визначенням його місця у правовій системі. Фінансове право тісно пов'язане з державною діяльністю в галузі фінансів, що об'єднує цю галузь із конституційним та адміністративним правом, які охоплюють своїм впливом організацію і діяльність держави в цілому [4].

Таким чином, фінансове право представляє собою самостійну галузь права, норми якої спрямовані на регулювання відносини, пов'язаних з управлінням та розподілом фінансових ресурсів держави, органів місцевого самоврядування, підприємств та інших суб'єктів господарювання, а також встановлює порядок оподаткування населення та інших фінансових платежів. Фінансове право є складною за своєю сутністю та змістом галуззю права, а відтак, вона має власну систему.

У Новому тлумачному словнику Української мови, поняття «система» – це порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь; форма організації, будова чого-небудь (державних, політичних, господарських одиниць, установ і т. ін.); будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин [5, с.286].

Важливо зазначити, що в умовах технологічної сингулярності людство стикнулося з всеосяжністю систем у віртуальному просторі. Адже цифрове середовище наразі щоденно створює мільйони окремих, цілком самостійних систем, кожна з яких охоплює значну кількість інформації. У контексті нашого дослідження ми зверта-

ємо увагу на даний аспект через необхідність осмислення віртуального простору як середовища реалізації суспільних відносин.

Система права – це об'єктивно обумовлена системою суспільних відносин внутрішня структура права, яка складається з взаємозалежних норм, логічно розподілених за галузями, підгалузями та інститутами [6, с.239].

Подібно до тих позицій, які ми наводили при аналізі системи як такої, при розгляді системи права ми також вважаємо доречним зазначити, що правовідносини наразі також реалізуються у віртуальному середовищі, яке певною мірою закладає основу для трудових, господарських, цивільних, фінансових правовідносин.

Відповідно до точки зору О. В. Петришина «система права — це уособлене системне утворення суспільства, оскільки: є його функціональною системою, тому що її виникнення, існування і розвиток обумовлені усвідомленими загальнолюдськими потребами в організованості, урегульованості та впорядкованості суспільного життя, оскільки відсутність цих якостей унеможлиблює стабільність, безпеку та, розвиток суспільства, тобто головні умови його існування взагалі; є його інституціональним втіленням» [7, с.246].

Таким чином, система фінансового права представляє собою внутрішню організацію фінансового права, що передбачає об'єднання і розміщення фінансово-правових норм в певному взаємозв'язку і послідовності. Серед елементів системи фінансового права слід виділити наступні:

- фінансово-правові норми. О. Шевчук та М. Скіп зазначають, що «зміст фінансово-правових норм становлять правила поведінки у суспільних відносинах, що виникають у процесі фінансової діяльності держави та муніципальних утворень, функціонування громадських фінансових фондів та супутніх фінансових інструментів, що забезпечують реалізацію державних завдань» [8].

- фінансово-правові інститути. Лучковська С. І. Під останніми розуміє «сукупність фінансово-правових норм, які регу-

люють певну групу однорідних фінансово-правових відносин. Інститути фінансового права можна класифікувати: за функціональною роллю: регулятивні (наприклад, Інститут місцевих податків і зборів) та охоронні (наприклад, інститут фінансової відповідальності); за змістом: матеріальні (наприклад, інститут бюджетного устрою) та процесуальні (наприклад, Інститут бюджетного процесу)» [9];

- підгалузь фінансового права. Підгалузями фінансового права є: 1) бюджетне право – підгалузь фінансового права, що представляє собою сукупність встановлених державою загальнообов'язкових однорідних правових норм, що регулюють суспільні відносини, що складаються в процесі бюджетної діяльності держави і муніципальних утворень; 2) податкове право – підгалузь фінансового права, що представляє собою сукупність встановлених державою загальнообов'язкових однорідних правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері встановлення, введення та справляння податків, здійснення податкового контролю, захисту прав платників податків та притягнення до відповідальності за порушення законодавства про податки і збори; 3) банківське право – сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, що виникають у зв'язку з діяльністю банківської системи [10].

Висновок

Таким чином, проведене наукове дослідження дає змогу констатувати, що фінансове право в умовах сьогодення виступає надважливою галуззю національної правової системи. Водночас вона не позбавлена і певних недоліків, зокрема: наявними є проблеми гармонізації національного та міжнародного фінансового законодавства; недостатньо ефективним є регулювання фінансового нагляду та контролю; нерозвинутими є технології у фінансовій сфері; відсутні альтернативні методи вирішення спорів у фінансовій сфері, включаючи медіацію та арбітраж. Дані про-

блеми потребують детального розгляду на загальнодержавному рівні, проведення відповідних тематичних конференцій, круглих столів, симпозіумів задля окреслення науковцями та практиками векторів подальшого розвитку фінансової сфери України.

Література

1. Костенко Ю. О. Фінансове право України: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 240 с.
2. Фінансове право України: навч. посібник (у схемах, таблицях та коментарях) / К. А. Гурковська, О. Б. Мороз, Ю. С. Назар, Л. М. Сукмановська. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 308 с.
3. Дмитренко Ю. М. Банківська діяльність як інститут фінансового права. *Форум права*. 2012. № 1. С. 188–195.
4. Фінансове право : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки та О. П. Гетманець ; Ю. М. Жорнокуй, О. В. Кашкарьова, Т. В. Колесник та інші. Харків : Екограф, 2015. 500 с.
5. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах / Укладачі В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 1998. Т. 4. 944 с.
6. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
7. Загальна теорія держави і права : підруч. / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 549с.
8. Шевчук О., Скіп М. Організаційно – правові засоби протидії викликам глобалізації у грошово-кредитній сфері. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. Випуск № 6. С. 167-170.
9. Лучковська С. І. Фінансове право: навч. посібник для студ. економ, спец. вищих навч. Закладів. Київ : КНТ. 2010. 296с.
10. Воронова Л.К. Фінансове право України: підручник. Київ: Прецедент; Моя книга, 2006. 448 с.

АНОТАЦІЯ

Аргументовано, що фінансове право представляє собою самостійну галузь права, норми якої спрямовані на регулювання відносини, пов'язаних з управлінням та розподілом фінансових ресурсів держави, органів місцевого самоврядування, підприємств та інших суб'єктів господарювання, а також встановлює порядок оподаткування населення та інших фінансових платежів. До предмету фінансового права, на наше глибоке переконання, можуть бути віднесені також суспільні відносини з формування за допомогою системи правових засобів фінансової грамотності громадян як елементу правової культури, фінансової інклюзії та фінансового добробуту країни. Наголошено на тісному зв'язку фінансового права з конституційним, адміністративним, кримінальним, цивільним та міжнародним правом.

Відмічено, що система фінансового права представляє собою внутрішню організацію фінансового права, що передбачає об'єднання і розміщення фінансова-правових норм в певному взаємозв'язку і послідовності. Наголошено,

що до ключових елементів відповідної системи найбільш доцільно віднести наступні: фінансово-правові норми; інститути фінансового права; підгалузі фінансового права.

Констатовано, що фінансове право, особливо в умовах сьогодення, виступає надважливою галуззю національної правової системи. Разом із тим, вона не позбавлена і певних недоліків, зокрема: наявними є проблеми гармонізації національного та міжнародного фінансового законодавства; недостатньо ефективним є регулювання фінансового нагляду та контролю; нерозвинутими є технології у фінансовій сфері; відсутні альтернативні методи вирішення спорів у фінансовій сфері, включаючи медіацію та арбітраж. Дані проблеми потребують детального розгляду на загальнодержавному рівні, проведення відповідних тематичних конференцій, круглих столів, симпозіумів задля окреслення науковцями та практиками векторів подальшого розвитку фінансової сфери України.

Ключові слова: право, фінансове право, фінансовий інститут, фінансово-правова норма.